

Семинарське заняття 5

Тема: Встановлення й утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні

План

1. Формування культу особи Сталіна. Порушення прав людини в умовах тоталітарного режиму
2. Масові репресії та їх ідеологічне виправдання.
3. Політичні процеси 1920-х – початку 1930-х рр
4. Великий терор. Биківня та інші місця масових поховань жертв репресій.

Реферати:

1. *Сталінський тоталітарний режим та його основні риси.*
2. *Репресивно-каральні органи СРСР (УСРР(УРСР)) у 20-х – 30-х рр. XX ст..*
3. *Основні напрями масових репресій в Україні.*
4. *Масові репресії та форми їх здійснення в Україні.*
5. *Наслідки сталінських репресій .*
6. *Політика українізації: здобутки та причини згорання.*
7. *«Розстріляне відродження»- апогей нищення української інтелігенції.*
8. *«Великий терор»: методи здійснення та наслідки.*

Творчі проекти:

1. Радянська тоталітарна система як антипод демократичного суспільства.
2. Сталінські репресії - явища суспільного життя, що ніколи не повинні повторитися.
3. Тоталітаризм як явище світового порядку. Його суть і особливості в СРСР.

Література:

П-1. Турченко Ф. Г. Історія України: підруч. для 10 класу загальноосвіт. навч. закл. – К.: Генеза, 2010, §59

П-2: Пометун О. І., Гупан Н. М. Історія України: підруч. для 10 класу загальноосвіт. навч. закл. – К.: Освіта, 2015, тема 26. 3-4, тема 27

П-3. Кульчицький С. В. Історія України: додаток. до підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень стандарту, академічний рівень /С. Кульчицький Ю. Лебедева. – К.: Генеза, 2011, §6-7

Електронні підручники:

[Istoriya_Ukrainy_10klas_Turchenko.pdf](#)

[Istoriya_Ukrainy_10klas_Pometun.pdf](#)

[10-klas-istorija-ukrajini-vlasov-2018-stand.pdf](#)

[Istoriya_Ukrainy_10klas_Kulchyckyj.pdf](#)

Питання для активізації пізнавальної діяльності студентів:

1. Що ви розумієте під поняттям «культ особи»?
2. Чому політична система, яка утвердилася в СРСР в кінці 20-х- на поч.30-х років одержала назву тоталітарної?
3. Що стало головними ознаками тоталітарного режиму ?
4. Які цілі переслідувало сталінське керівництво в ході масових репресій?
5. В яких формах здійснювалися масові репресії в 20-30-ті роки?

6. Що стало ідейним обґрунтуванням масового терору в СРСР?
7. Чому в Україні репресії здійснювалися в особливо страшних розмірах?
8. В яких напрямках здійснювалися сталінські репресії в Україні?
9. Які наслідки мали масові репресії?
10. Чому статті Конституції УРСР 1937р. називали «паперовими»?
11. Коли починається доба «Великого терору» та які наслідки вона мала?

Методичні рекомендації:

Відповідаючи на *перше питання* слід звернути увагу на те, що у 1929 р. Й.Сталін, розгромивши опонентів у лавах партії встановив жорсткий **тоталітарний режим**.

Термін «**тоталітаризм**» (з італійської – який охоплює все в цілому) при характеристиці політичних процесів вперше було вжито італійськими опонентами Муссоліні на початку 20-х років, коли в Італії тільки-но створювалася однопартійна фашистська система. З 1929 р., починаючи з публікації у газеті «**Таймс**», цей термін почали вживати, застосовуючи для характеристики політичного режиму СРСР. Далі доцільно назвати головні **ознаки тоталітарного режиму**:

- безмежна влада одноосібного лідера, який спирався на партійно-державний апарат;
- бюрократизація суспільного життя;
- однопартійна диктатура;
- утвердження командно-адміністративної економіки з одержавленням засобів виробництва;
- політичне відчуження громадян від управління державою;
- тотальний ідеологічний контроль правлячої партії над усіма сферами суспільного життя.

На вершині партійно-державної системи влади знаходився Сталін. У Радянському Союзі склався культ його особи. Необхідно також зазначити, що партійний і державний апарат в СРСР формувався на принципах особистої відданості, готовності виконати будь-який наказ зверху. У 20-30-ті роки керівниками України були люди, які також сумлінно виконували волю Сталіна.

При розгляді *другого питання* слід зазначити, що масові репресії були захисною реакцією тоталітарного режиму, оскільки при наявності широкої опозиції цей режим не зміг би забезпечити свого існування. Керівний режим діяв жорстко, вдаючись до терору.

Терор – найгостріша форма боротьби проти політичних і класових супротивників із застосуванням насильства аж до фізичного знищення.

Ідейним обґрунтуванням масового терору стала теорія Сталіна про неминуче загострення класової боротьби в міру просування до соціалізму та необхідність у зв'язку з цим посилення пильності і боротьби проти «ворогів народу».

Далі необхідно назвати **цілі**, які переслідувало сталінське керівництво в ході здійснення масових репресій:

- знищення будь-якої, навіть потенціальної опозиції;
- придушення національно-визвольного руху;
- переслідування і знищення всіх представників колишніх політичних партій, заможних верств населення;
- знищення «стрілочників» - представників бюрократичного і партійного апарату, на яких перекладали відповідальність за прорахунки Сталіна та його оточення.

Слід підкреслити, що знаряддям здійснення репресій були каральні органи ДПУ, підпорядкованого НКВС.

Саме органи ДПУ-НКВС розгорнули масові жорстокі репресії проти всіх прошарків населення.

Необхідно зазначити також, що в Україні репресії здійснювалися в особливо великих масштабах: сталінський режим прагнув знищити рух за самоутвердження української нації.

Далі слід охарактеризувати основні напрями масових репресій в Україні та їх наслідки.

Необхідно звернути увагу і на той факт, що з 1929 р. у СРСР прокотилися **три хвилі масових репресій**: (1929-1931) – розкуркулення, депортації; (1932-1934) – штучне поширення конфіскацією продовольства смертоносною сили голоду, репресивний спалах після смерті М. Кірова; (1936-1938) – **доба «Великого терору»**.

3. У відповіді на **третє питання** слід зазначити, що гучним політичним процесом стала **«Шахтинська справа»**. Вона відбулася у **травні – липні 1928 р.** у Москві. 53 інженерно – технічні працівники вугільної промисловості були звинувачені у приналежності до контрреволюційної організації, що нібито діяла у м. Шахти. 11 обвинувачених були розстріляні, решта одержала різні терміни позбавлення волі.

У **березні – квітні 1930 р.** у Харкові інсценізовано процес над 45 діячами української науки, культури, духовенства, керівників промисловості. Їх звинуватили у приналежності до контрреволюційної організації – **«Спілки визволення України (СВУ)**, що нібито готувала повалення радянської влади і встановлення фашистської диктатури. Більшість підсудних визнали винними і ув'язнили на термін від 3 до 10 років.

Розкриваючи зміст **четвертого питання**, зверніть увагу на те, що у другій половині 30-х років терор і репресії проти народу України набули масового характеру. Так званий **«великий терор» 1936-1938 рр.** був спрямований проти усіх соціальних верств країни, у тому числі проти партійної державно-господарської номенклатури, військових командирів. Україна постраждала від цього терору найбільше. Серед репресованих були колишні голови українського уряду Х. Раковський, В. Чубар, П. Любченко, організатор попередніх репресій – С. Косіор, партійні діячі В. Затонський, Ю. Медведєв та ін.. Об'єктом звинувачень став командний склад армії: - І. Якір, І. Дубовий та ін..

Були репресовані сотні тисяч людей, переслідувалися різні верстви – від інтелігенції до колгоспників. Масовими місцями розстрілів стали **Биківня**, що під Києвом, **Рутченківське поле** на околиці Донецька і ряд ін. місць.

З огляду на характер і наслідки його розгортання «великий терор» був формою і методом насадження в суспільстві атмосфери страху, створення «образу ворога», «зачищення» суспільства від «антирадянських елементів».

Отже репресії, що набрали в 20-30-ті роки різних форм (розкуркулення, депортації, голодомор, викриття «шкідницьких організацій» та ін.) були важливою умовою функціонування тоталітарного режиму, оскільки забезпечували збереження важливих функціональних якостей системи – дисципліни та єдності.